

ТАЙЫЛБЫРЛЫГ СЛОВАРЬ

Авраам — еврей чоннуң үндезилекчи өгбези, Бурганга бүзүрээриниң үлегер-чижээ. Бурган ооң-биле тускай дугуржулга-чагыг чарган.

Авырал (*грек. харис, орус. благодать*) — Бурганның өршээли, ээ көрүүшкүнү, энерели, бүзүрөөн кижиге чорудуп бээр күжү.

Ажыдышкын (*грек. апокалипсис, орус. откровение*) — ол дээрге Бурганның кандыг-бир кижиге Бодунуң күзел-соруун илередип көргүзери-дир. Бурган ажыдышкынын янзы-бүрү аргалар-биле кылып турган — чамдыкта кижиге дорту-биле чугаалап, чамдыкта Бодунуң төлээзин чорудуп, а чамдыкта дүштү азы онза көстүүшкүнү көргүзүп турган.

Аминь — еврей дылдан дорт очулдуарга, «шын», «ылап шын» дээн, колдуунда-ла «ындыг», «ындыг-ла болзунам» дээн уткалыг сөс.

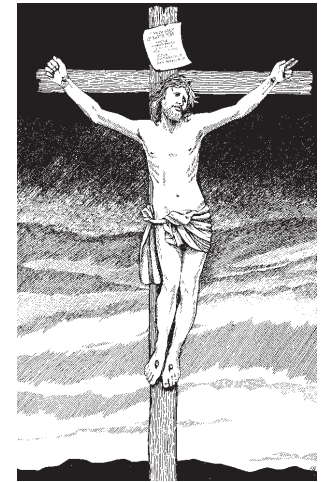
Амыр-дыш хүнү (*грек. суббатон*) — бүрүнү-биле Бурганга тураскааттынган хүн, амгы суббота-биле салчап болбас. Ол хүнде хүн бүрүнүң ажылын кылыры хоруглуг. Иудейлерде неделянын чедиги хүнү болур, ол хүнде олар синагогага барып турган.

Асия — Бичии Азиянын (амгы Турция күрүнениң кезии) барыын талазында чыдар Римге чагырткан девискээр, Азия дип-биле салчап болбас.

Бачыг азы хай-бачыг (*грек. хамартия, орус. грех*) — Бурганның мурнунга шынчы эвес болуп, Ооң айтышкыннарын сагывазы, Ону хүлээп көрбези, Ооң хоойлузун сагыштыгы-биле азы боду билбейн үрээри болгаш Аңаа удур база өске кижилерге удур үүлгедиг кылыры. Бачыттыг болуру — бүгү кижиге төрөлгетенниң ниити шын эвес байдалы.

Баштыңнар (*грек. пресбутэрой, орус. старейшины*) — Израиль чоннуң төрөл бөлүктөрүнүн эрге-чагырга туткан төлээлери. Бурганның бараалгакчылары-биле кады еврейлерниң шажынчы амыдыралын башкарып турганнар, оларнын чамдыызы дээди иудей Чөвүлелдин кежигүннери болур.

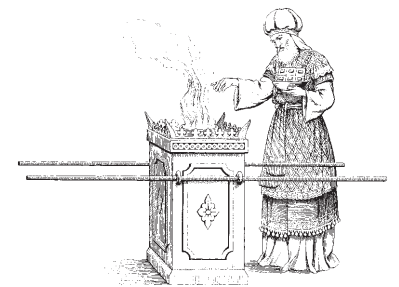
Белдир-крес (*грек. стаурос, орус. крест*) — эн баштай херектеннерни хилинчектеп шаажылаар дээш база дорамчылап бужартадыр дээш азар янзы-бүрү хевирлиг адагаш турган. Рим империязынга эң аар кемниг херек үүлгеткен херектеннерни ийи шавышкак ыяшка хере шаап шаажылаары бүгү шаажылаалдарнын эң-не каржы болгаш хилинчектиг хевири деп санаттырар чүве-дир. Иисусту белдир-креске хере шаап шаажылаан соонда, ол шаажылаал чепсээ Ону дамчып кээр камгалалдың база амыдыралдың демдээ болу берген.

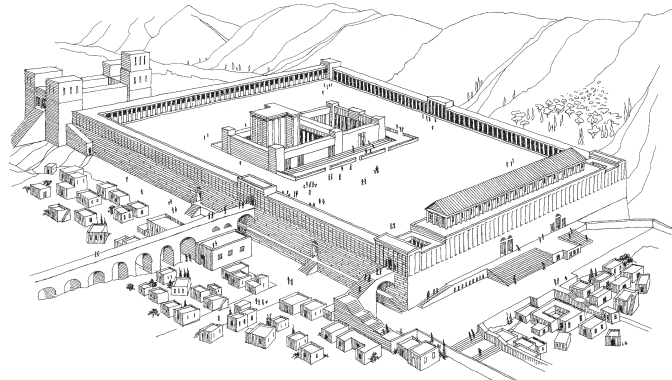

Бурган (*грек. Теос, орус. Бог*) — бүгү-ле бар чүвениң Дээрги-Чаяакчызы, бистернин база Чаяакчывыс, бистиң амыдыралывыстың үндезин-дөзү.

Бурганның бараалгакчызы (*грек. хиэрэус, орус. священник*) — ыдыктыг бараан болуушкун кылыр, өскээр чугаалаарга, Бурганның өргээзинге өргүл кылыр болгаш артыжаар база өске-даа шажынчы ёзулалдар күүседир кижиге-дир. Ооң кол сорулгазы — Бурган биле кижилер аразынга эптештирикчи болуру. Дээрги-Чаяакчы Левийнин аймаан Бурганга бараан болур аймак кылдыр шилип, аңгылаан соонда, Бурганның бараалгакчылары деп атты эдилээр эргени Моисейнин акызы Аароннуң төрөл бөлүүнге берген, а оон оолдары база эр хиндиктиг салгалы Бурганның бараалгакчылары болуп келгеннер.

Бурганның дээди бараалгакчызы (*грек. архихиэрэус, орус. первосвященник*) — Бурганның бараалгакчыларынын аразында бирги черде турар, онзагай хүлээлгелерлиг база чон мурнунга улуг хүндүткелдиг кижиге, сөөлзүредир дээди иудей Чөвүлелдин база даргазы болуп турган. Ол тускай хептиг болур болгаш бодун онзагай арыг, үлегерлиг ап чоруур ужурлуг.

Бурганның өргээзи (грек. *хиэрос, наон, орус. храм*) – Бурганга бараан болдурган ыдыктыг оран-сава. Соломон хаан Бурганның өргээзин Иерусалимге тудуп тургускан соонда, ол оран-сава Израильде Бурганга бараан болуп, мөгеер болгаш өргүл кылып чаңгыс-ла төп чер апарган. Аңаа Бурганның бараалгакчылары чүдүлгө ёзулалдарын күүседип база Бурганга өргүлдү кылып турган.

Бурганның Чагыргазы азы **Дээрний Чагыргазы** (грек. *Басилейа Теоу, Басилейа оураноу, орус. Царство Божие, Небесное Царство*) – ол дээрге чүглө улустуң өлүм соонда амыдыраар чери эвес, а Бурганның чаяаганы бүгү чүвениң Аңаа эки туразы-биле чагыртыры база башкартыры делегей тургузуу-дур.

Буянын Медээ (грек. *Евангелион*) – Иисус Христостуң болгаш Ону дамчыштыр кээр камгалалдың база Бурганның Чагыргазының дугайында өөрүшкүлүг медээ. Буянын Медээни улус сөөлзүредир Иисустуң бо делегейге амыдыралының болгаш ажил-херээниң дугайында чугаа деп билип эгелээн. Ынчангаш Камгалакчы Иисустуң бо делегейге амыдыралының база ажил-херээниң дугайында тоожаан дөрт Буянын Медээ бар болуп турар. Оларны биске Ооң өөреникчилери дамчыткан.

Веельзевул – буктарның чагырыкчызы, эрликтин бир ады.

Галилея хөл – бо хөл Галилея, Геннисарет болгаш чагырыкчы Тиверийге тураскааткан Тивериада хөл деп үш аңгы аттыг. Грек сөзүглелде ол улуг эвес хөлдү колдуунда-ла далай дээр турган.

Давид – Христостуң төрүттүнеринге чедир 1000 хире чыл мурнунда үеде Израиль болгаш Иудеяның хааны. Бурганны алгап-мактаан дыка хөй Ыдыктыг ырларның бижикчизи. Христос бо делегейге Давидтин ук-уксаазындан төрүттүнген, ынчангаш ооң оглу деп санаттырар.

Дүрзү-бурган (грек. *эйдолос, орус. идол*) – еврей чонну хүрээлээн чоннар шуткуп-сиилбээн, чуруп каан дүрзүлөр кылып алгаш, оларын «бурганнар» деп адап, мөгейип турганнар.

Дываажан (грек. *парадейсос, орус. рай*) – эн баштайгы чингине утказы-биле «сесерлик» дээн сөс, Едемниң сесерлии. Иисус дываажанны Бурганның күзел-соруунуң аайы-биле чурттап чораан, Аңаа шынчы улустуң оон кээр амыдыралынга турар чери дээн.

Дээди иудей Чөвүлел (грек. *синедрион*) – чуртту башкарар дээди шииткел чери. Дээди Чөвүлелдин кежигүннеринге Бурганның дээди бараалгакчылары, баштыннар база ном-хоойлу тайылбырлакчылары хамааржып болур турган.

Дээрги – грек дылда чүглө Бурганның ат-дужаалы эвес, а алдар-хүндүлүг кижилерниң база хүндүткелдиг ады.

Дээрги-Чаяакчы (грек. *Кириос, орус. Господь*) – бо сөстү грек дылдан очулдуарга, «дээрги» дээн уткалыг болгаш Бурганга хамаарылгалыг кылдыр ажыглаттынып турар. Эрги Дугуржулга-чагыгның грек дылче очулгазында ол сөс – Яхве (Иегова) деп сөстүң очулгазы, Бурганның ыдыктыг ады болур.

Дээрний төлээзи (грек. *ангелос*) – дорт очулдуарга, «медээчи» азы «элчи» дээн уткалыг сөс. Бурганга бараан болуп турар, дээр уктуг, угаан-сарыылдыг онзагай амытаннар болур. Бурган оларны дамчыштыр бүгү чүвени башкарып, кижилерге база чоннарга дузалажып турар.

Еврей – Чаа Дугуржулга-чагыгның тыва дылче бо очулгазында «еврей» деп сөс кижиниң омак-сөөгүн көргүзүп турар болгаш кижиниң шажын-чүдүлгө аайы-биле хамааржылгазын көргүскен «иудей» деп сөстен ылгалып турар.

Иудей – Дээрги-Чаяакчыга бүзүрөөн, ыдыктыг хоойлуну сагып чоруур, кыртыжап демдектээриниң ёзулалын эрткен кижиге. Чүглө еврей сөөк улус эвес, а өске чоннар улузу база Дээрги-Чаяакчыга бүзүрээр-ле болза, иудей болу берип болур турган.

Камгалакчы (грек. *Сотэр, орус. Спаситель*) – бачыттан база мөңгө өлүмден хостаар ылап шын база кара чаңгыс Камгалакчыны – Иисус Христосту, Бодунуң эр чаңгыс төрөөн Оглун, Бурган Ада бо делегейге бачыттыг улусту камгалаары-биле чоруткан. Бурган Ада Боду база бүгү улустуң Камгалакчызы деп адаттырып турар.

Камгалал (грек. *сотэриос, орус. спасение*) – бачыттан, бузут-бактан болгаш өлүмден мөңгө камгалалды алыры. Камгалал Бургандан Христосту дамчыштыр кээр.

Кижиг амытан оглу (*евр. Бен-адам, орус. Сын Человеческий*) – Иисустун Боду Бодунга хамаарыштыр ажыглап келген бо ады Ону кижиг кылдыр көргүспүшaan, медээчилерниң чугаалап келгени Камгалакчы Христос база ол-дур дээрзин онзалап демдеглек турар. Эрги Дугуржулга-чагыгда Даниил медээчи «Кижиг амытан оглунга дөмей кижиг» бүгү өртемчейниң чагырыкчызы болурун чугаалаан.

Кыргыжап демдектээри (*грек. нэритомэ, орус. обрезание*) – бичии оолдарны Бурганга бараан болдурганын херечилээр иудей ёзулал. Төрүттүнгенинден бээр сески хонукта оолдарның дотааның кыдыкы кезин кыргыжап демдектээш, оларга ат тыпсыр турган. Бо ёзулал Авраам биле Бурганның аразында дугуржулганың демдээ бооп, ол үден бээр еврей чонга нептереп эгелээн.

Левиттер – Израиль чоннун улуг өгбелериниң бирээзи Левийниң салгакчылары болур. Бурган оларны Бодунун өргээзинге бараалгазын дээш шилип алган.

Медээчи (*грек. профэтэс, орус. пророк*) – Бурганның күзел-соруун чонга медеглээр ужурлуг, Аңаа тускай кыйгырткан кижиг. Бурган Бодунун сөзүн медээчилерни дамчыштыр улуска медеглеп турган.

Моисей – израиль чоннун Египетке төрүттүнген өндүр улуг медээчизи болгаш баштыңчызы база хоойлу-дүрүм тургузукчузу. Моисей Бурганның айтышкыны-биле еврей чонну Египетке туттуруушкундан үндүрген. Иудей чаңчыл ёзугаар «Беш ном» азы «Моисейниң хоойлузу» оон бижээн номнары болур.

Мөргүл, мөргүүрү – ол дээрге кижиниң Бурган-биле чугаазы азы харылзажылгазы-дыр. Мөргүп тура, кижиг Бурганны алдаржыдар, Аңаа өөрүп четтирер, Оон дуза дилээр, бодунун бачыттарын миннир болгаш оон-даа өске.

Ном-хоойлу тайылбырлакчызы (*грек. грамматэус, орус. книжник, законник*) – бодун Бурганның хоойлузун (Бижилгелерни) шинчилээринге, тайылбырлаарынга база чара бижииринге бараан болдурган эртемден еврейлерни ынча дээр турган. Оларның хөй нуруузу дээди иудей Чөвүлелдиң кезигүннери болуп, эң чугула херектерни шиидип турган.

Он-хоорай (*грек. Декаполис, орус. Десятиградие*) – Галилея хөлдүн чөөн талазында турар эң чугула он хоорайның эвилели база ол кезек девискээрниң ады. Он-хоорайның чурттакчыларының хөй кезии дүрзү-бурганнарга чүдүүр улус турган.

Өргүл салыр бедигээш (*грек. тусиастэрион, орус. жертвенник*) – Бурганга өргүлдерни (колдуунда-ла мал-маганны, куштарны азы

үнүш-дүжүттү) өрттедип турган даштан кылган тудуг аймаа. Иисус Христостун үезинде иудейлерниң Бурганга өргүл салыр дың чаңгыс чери Оон Иерусалимде өргээзинге турган.

Өске чоннар улузу (*грек. этнэ, орус. язычники*) – Иудейлерниң билиишкени-биле Бурганның шилип алган чонунга хамаарышпас, олардан аңгы шажын-чүдүлгелиг улусту ынча дээр.

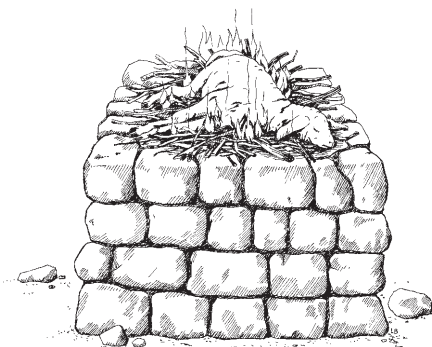
Чамдык таварылгаларда «өске чоннар» азы «шупту чоннар» деп билиишкени илередир. Иудейлер оларны арыг эвес кылдыр санап, аралажып харылзашпазын кызып турган.

Понтий Пилат – Иудеяның Римден чагырыкчызы, ону б.э. 26 чылында император Тиверий томуйлаан. Ол Иудеяда рим аг-шеригни башкарып, Бурганның дээди бараалгакчыларын томуйлап база чугула шүүгү айтырыгларын шиитпирлеп турган. Еврей төөгүчүлерниң херечилелдерин ёзугаар Пилат каржы-дошкун, туразы улуг кижиг чораан, ол еврейлер болгаш самарийжилерге хөй хораны чедирген.

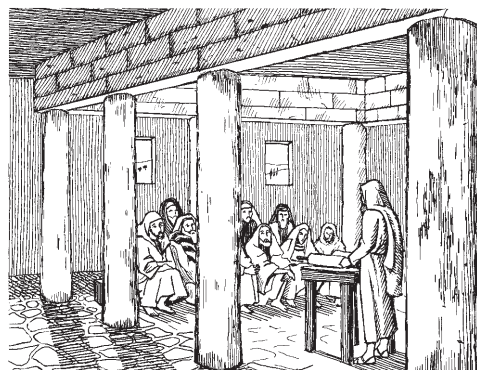
Равви, Раввунни – өндүр улуг дээрги дээн уткалыг. Иисустун үезинде иудейлерниң ном-хоойлу тайылбырлакчыларынга берип турганы хүндүткелдиг ат. Ындыг ат-биле еврей чон Иисус Христосту база хүндүлөп адап турган.

Саддукейлер – Иисус Христос үезинде Иудеяга турган, фарисейлерге удурланышкак шажынчы болгаш политиктиг бөлүк. Олар өлгөн-нерниң катап дирлиринге бүзүрөвөс база ызыгууртан, бай-шыырак кижилер аразынга салдары улуг турган. Дыка хөй саддукейлер Бурганның бараалгакчылары турган.

Самария чурттуглар азы **самарийжилер** – Палестинаның ортаа кезинде, Иудеяның соңгу талазында, а Галилеяның мурнуу талазында чыдар черниң чурттакчылары. Самария чурттуглар чоорту дүрзү-бурганнарга чүдүүрүндөн адырлып, Бурганга бүзүрөй бергеш, Моисейниң хоойлузун шыңгыы сагып келгеннер. Самарияда чурттаан, еврей ук-ызыгуурлуг-даа болза, өске сөөк-язылар-биле холужа берген чон-биле еврейлер көрүшпөс, өжээннежир чораан.

Синагога – иудейлерниң Бурганга мөгеер база ыдыктыг хоойлуну өөренир дээш чыгыр чери.

Сугга суктурары (грек. *баптисмос*, орус. *крещение*) – сугже шымындыр суп, ыдыктап чууру. Бо ёзулалды эртип турар кижини сугже хензиг өйде шымындыр сугар. Сугга

суктурары – ол ёзулалды эрткен кижиниң үндезини-биле чаартынып, чаа амыдыралче катап төрүттүнениниң база сагыш-сеткилин бачыттан арыглааш, Бурганче эглип кээриниң символ-демдээ. Иисус Христостун өлүмүнүн болгаш катап дирилгениниң база символ-демдээ.

Тамы (грек. *хадэс*, орус. *ад*) – иудей ёзу-дүрүм ёзугаар өлгөн кижилерниң турар чери азы өлүглерниң хаанналгазы. Дорт очулдуарга, «өлүглер ораны» азы «дүп чок тамы» дээн. Бачыттыг кижилерниң кеземчеге онаажыр чери.

Угаадыглыг чугаа (грек. *параболэ*, орус. *притча*) – «деннелге» дээн уткалыг сөс. Долгандыр турар амыдыралга ийикпе, азы төөгүгө үндезилей алдынган, мөзү-шынар азы угаан-сарыыл талазы-биле кандыг-бир өөредиг, угаадыг синген чугааны ынча дээр.

Үе – Чаа Дугуржулга-чагыгда үени санаарының ийи системазы таваржып турар. Биргизи – еврей. Еврейлер хонуктун эгезин хуннун ашканындан эгелеп санап турганнар. Ийигизи – рим. Римчилер хонуктун эгезин хуннун үнгени-биле, а хонуктун төнчүзүн хуннун ашканы-биле санап турганнар. Рим санаашкын Чаа Дугуржулга-чагыгда хөй таваржып турар. Хонуктун дуртун 12 шақтарга база дүнге үлеп турган. Ынчангаш эртенгиниң 9 шақ дээрге үшкү шақ, 12 шақ – алдыгы шақ, а дүштекиниң 15 шақ – тоску шақ болур.

Фарисейлер – Иудеяга ол үеде турган чугула салдарлыг шажынчы бөлүктүн кежигүннери. Фарисейлер боттарын ыдыктыг хоойлуну база иудей ёзу-чаңчылдарны шынгы сагып чоруур бис деп чарлап чорааннар. Оларның хөй кезии бай-шыдалдыг улус турган.

Хаарган далганнар байырлалы (грек. *азумой*, орус. *праздник опреснок*) – хосталышкын байырлалының соонда дораан эгелээр, 7 хонук дургузунда уламчылаар байырлал. Далганын хөөдүп четтикпээн еврей чоннун дүвү-далаш-биле Египеттен дескениниң сактышкыны кылдыр ол 7 хонук дургузунда ажыткы-биле хөөтпээн хаарган далганнар чиир турган.

Хосталышкын байырлалы (грек. *пасха*, евр. *песах*) – еврейлерниң өгбелериниң туттурууга турганы Египеттен адырлып үнгенин демдеглээн байырлал. Ол байырлал кээрге, иудейлер Бурганның айттышкынын ёзугаар хосталышкын байырлалының хураганын дөгергеш, ооң ханы-биле хаалгазын демдектээш, кежээки чемин чиир турганнар.

Христос (евр. *Машиях*, орус. *Мессия*) – еврей база грек дылдан дорт очулдуарга, «Чагдырган» дээн. Бурунгу Израильге хаанны дүжүлгеге олуртурда, ыдыктыг үс-биле бажын чаар ёзулал турган. Иисусту Бурган дүжүлгеге «чаап олурткан», ынчангаш Ол Израильдин манааны, Ооң кээрин медээчилерниң баш удур чугаалааны Мессия азы Христос болур.

Ыдыктыг Сүлде (грек. *Пнеума Хагион*, орус. *Дух Святой*) – Бурганның Сүлдези; Оглонун ады-биле болгаш Ооң дилээнин ёзугаар Ададан бадып кээп турар алыс шынны көргүзөр Сүлде; Аргалакчы болгаш Өмээржикчивис.

Ыдыктыг хоойлу (грек. *номос*, евр. *Тора*, орус. *закон*) – бо сөс элээн каш утканы илереткен:

- 1) Ниитизи-биле Бурганның сөзүн азы Бурганның хоойлузун;
- 2) Ниитизи-биле Эрги Дугуржулга-чагыгның Бижилгелерин;
- 3) Моисейниң Беш номун: «Эге дөстү», «Хосталышкынны», «Левитти», «Саннарны», «Ыдыктыг хоойлунун катаптаашкынын»;
- 4) Моисейниң хоойлузун, өскээр чугаалаарга, Синай даанга Моисейге Бурганның бергени мөзү-шынар, хамааты дүрүм-сагылга база Бурганга бараан болур талазы-биле чурумчуткан хоойлулар чыындызын.

Ыдыктыг хоойлуну ынчалдыр кезектей үлеп-даа турза, Бурганның сөзү чаңгыс хоойлу дугайында чугаалап турарын медресеп билер херек.

Ыдыктыг ыр (грек. *псалмос*) – Бурганны алдаржыткан ырылар. Оларның иштики утказы алгыш-йөрээл база мөргүл хевирлиг болур. Ыдыктыг ырларның номунда 150 ыр кирген, Давид хаан дыка хөй Ыдыктыг ырны чогааткан бооп турар.

Чаа Дугуржулга-чагыг (*грек. Кайнэ Диатэкэ, орус. Новый Завет*) – орус дылда ажыглаан «завет» деп сөстүн алыс утказы «дугуржулга» азы «керээ» болур. Бурганның чорутканы Камгалакчы Христостун келгенин база Бурганның Ону дамчыштыр бистерге бергени Чаа Дугуржулга-чагыгны херечилээн 27 номдан тургустунган Ыдыктыг Бижилге. Ол Медээ Христосту дамчыштыр Бурганче канчап катап эглирин, чидирипкен аас-кежин база мөңгө амыдыралды канчап тып алырын чугаалап турар. Чаа Дугуржулга-чагыг бүгү кижиге төрөлгөтөнгө хамааржыр.

Шээрленири азы шээрленишикин (*грек. нэстейа, орус. пост*) – мөргүлдүн дээштиин күштелдирер дээш база аажок күштүг качыгдалды көргүзөр дээш, элээн үе дургузунда аыш-чем чиирин шеглээри.

Элчин (*грек. апостолос*) – Бурганның мурнундан бүрүн эргелиг төлээ. Иисус Христоска бараан болуру-биле кыйгырткан кижиге. Иисус Бодунун эң баштайгы өөреникчилеринин аразындан 12 кижиге ол атты берген.

Эрги Дугуржулга-чагыг (*грек. Палайа Диатэкэ, орус. Ветхий Завет*) – Бодунун шилип алганы еврей чон-биле Бурганның Моисейни дамчыштыр чарган керээзи азы дугуржулгазы болур. Эрги Дугуржулга-чагыг 39 номдан бүткөн болгаш хоойлу, медээчилер, өске ыдыктыг бижилгелер деп үш кол кезектен тургустунган. Чаа Дугуржулга-чагыгда Эрги Дугуржулга-чагыгны болгаш Ооң кезектерин «Бижилге» деп сөс-биле демдеглеп турар.

Эрлик (*грек. диаволос, орус. дьявол*) – «буруудадыкчы» дээн уткалыг сөс. Бурганның удурланыкчызын, кижилерниң күткүчүзүн, каржы буктарның эң кол баштыңчызын ынча деп адаар. Ооң аттары – сатана, вельзевул, бузуттуг.